CROSSOVER ⟶ ARGO

VĚK KAPITALISMU DOHLEDU

Boj o budoucnost lidstva u nové hranice moci

14

Shoshana Zuboffová

Firmy klasického kapitalismu dokázaly ze zdrojů vyrobit produkt, který následně přinesly na trh a tam ho prodaly. S nastolením obchodního modelu největších technologických společností dneška se zdrojovým materiálem stává lidská zkušenost, která je jednostranně získávána v podobě dat, zpracovávána pokročilou inteligencí, přetavena v nový typ produktu (předvídatelné chování) a následně obchodována na novém typu trhu (trh s budoucím chováním). Co s našimi společnostmi udělá odevzdání kontroly nad naším chováním do rukou firem, o nichž nevíme téměř nic, zatímco ony o nás téměř vše?

Ukázka elektronické knihy

ARGO

VĚK KAPITALISMU DOHLEDU

Boj o budoucnost lidstva u nové hranice moci

Shoshana Zuboffová

Ukázka elektronické knihy

PRAHA 2022

VĚK KAPITALISMU DOHLEDU

Boj o budoucnost lidstva u nové hranice moci

Shoshana Zuboffová

ČTRNÁCTÝ TITUL
V EDIČNÍ ŘADĚ CROSSOVER
NAKLADATELSTVÍ ARGO

Edici řídí Oldřich Vágner

Přeložila Sylva Ficová

© This edition published by arrangement with Public Affairs,
an imprint of Perseus Books, LLC, a subsidiary of
Hachette Book Group, Inc., New York, USA. All rights reserved.
Czech edition © Argo, 2022
Translation © Sylva Ficová
Cover and typography © Matěj Růžička, 2022

ISBN 978-80-257-3936-5 (váz.)
ISBN 978-80-257-4028-6 (e-kniha)

OBSAH

ÚVODNÍ ČÁST → 15

1. DOMOV ČI VYHNANSTVÍ V DIGITÁLNÍ BUDOUCNOSTI → 17

I. ZÁKLADY KAPITALISMU DOHLEDU → 43

2. DEVÁTÉHO SRPNA 2011: PŘÍPRAVA PŮDY PRO KAPITALISMUS DOHLEDU 45

3. OBJEV BEHAVIORÁLNÍHO PŘEBYTKU → 85

4. VODNÍ PŘÍKOP KOLEM PEVNOSTI → 123

5. VÝVOJ KAPITALISMU DOHLEDU: ÚNOS, OVLÁDNUTÍ, SOUPEŘENÍ → 157

6. ÚNOS: SPOLEČENSKÁ DĚLBA ZNALOSTÍ → 211

II. POSTUP KAPITALISMU DOHLEDU → 233

7. OBCHOD S REALITOU → 235

8. VYKRESLOVÁNÍ: OD ZKUŠENOSTI PO DATA → 271

9. VYKRESLOVÁNÍ Z HLUBIN → 297

10. JEN AŤ TANCUJÍ → 339

11. PRÁVO NA BUDOUCNOST → 379

III. INSTRUMENTALISTICKÁ MOC PRO TŘETÍ MODERNU → 403

12. DVA DRUHY MOCI → 405

13. VELKÉ JINÉ A VZESTUP INSTRUMENTALISTICKÉ MOCI → 431

14. UTOPIE JISTOTY → 455

15. INSTRUMENTALISTICKÝ KOLEKTIV → 475

16. ŽIVOT V KOLONII → 507

17. PRÁVO NA ÚTOČIŠTĚ → 541

ZÁVĚREČNÁ ČÁST → 561

18. PŘEVRAT SHORA → 563

PODĚKOVÁNÍ → 597

POZNÁMKY → 603

REJSTŘÍK → 721

Ukázka elektronické knihy

Tuto knihu věnuji minulosti a budoucnosti:
památce svého milovaného Jima Maxmina,
památce svého odvážného přítele Franka Schirrmachera,
na počest svých dětí
Chloe Sophie Maxminové a Jacoba Raphaela Maxmina –
píšu, abych podpořila vaši budoucnost
a morální zápas vaší generace

DEFINICE

Kapitalismus dohledu, pod. jm.
1. Nový ekonomický řád, který si nárokuje lidskou zkušenost jako volně dostupnou surovinu pro skryté obchodní praktiky vytěžování, predikce a prodeje; **2.** Parazitická ekonomická logika, ve které se výroba zboží a poskytování služeb podřizuje nové globální architektuře modifikace chování; **3.** Škodlivá mutace kapitalismu vyznačující se koncentrací bohatství, znalostí a moci, jaká v dějinách lidstva nemá obdoby; **4.** Základní rámec ekonomiky dohledu; **5.** V jedenadvacátém století stejně závažná hrozba pro lidskou přirozenost, jakou byl průmyslový kapitalismus pro svět přírody v devatenáctém a dvacátém století; **6.** Původ nové instrumentalistické moci, jež uplatňuje nadvládu nad společností a přináší znepokojivé výzvy pro tržní demokracii; **7.** Hnutí, jehož cílem je nastolení nového kolektivního řádu založeného na naprosté jistotě; **8.** Vyvlastňování zásadních lidských práv, jež lze nejlépe chápat jako převrat shora: svržení suverenity lidu.

ÚVODNÍ ČÁST

DOMOV ČI VYHNANSTVÍ V DIGITÁLNÍ BUDOUCNOSTI

> Toho jsem na výspě zřel, jak prudké prolévá slzy,
> v obydlí Kalypsy nymfy jsa poután proti své vůli.
> Avšak není mu možno, by do země otcovské přišel.
> — HOMÉR, *Odysseia*, Zpěv III.*

I. NEJSTARŠÍ OTÁZKY

„Budeme všichni pracovat pro nějaký chytrý stroj, nebo ho budou ovládat chytří lidé?" Tuto otázku mi v roce 1981 položil mladý manažer celulózky u večeře mezi smaženým sumcem a ořechovým koláčem. Toho dne jsem přijela do městečka na americkém Jihu, kde sídlil jeho mamutí závod, aby se na příštích šest let stalo mým domovem. Jeho slova mi toho deštivého večera zaměstnávala mozek a přehlušila kapky deště dopadající na markýzu nad naším stolem. Slyšela jsem v nich nejstarší politické otázky: Domov nebo vyhnanství? Šlechtic nebo poddaný?

* Homéros, *Odysseia*, Petr Rezek, Praha 2007, s. 96, přeložil Otmar Vaňorný. (Pozn. red.)

Pán nebo otrok? Jde o věčná témata poznání, autority a moci, která nelze vyřešit navěky. Dějiny nekončí; každá generace musí prosadit svou vůli a představivost, neboť nové hrozby po nás chtějí, abychom se v každé době snažili o totéž.

V hlase vedoucího celulózky zněla naléhavost a frustrace, snad proto, že se neměl koho jiného zeptat: „Jak to bude? Kudy se máme ubírat? Musím to vědět. Není času nazbyt." Odpovědi jsem chtěla znát i já, pustila jsem se tedy do projektu, ze kterého před třiceti lety vzešla má první kniha *In the Age of the Smart Machine: The Future of Work and Power* (Ve věku chytrého stroje: Budoucnost práce a moci). Stála na počátku mého celoživotního hledání odpovědi na otázku: „Máme vůbec v digitální budoucnosti své místo?"

Od toho teplého jižanského večera uplynulo hodně let, ty nejstarší otázky však znovu zaznívají s ještě větší naléhavostí. Digitální sféra dobývá a mění vše, co známe, ještě dřív, než o tom stihneme přemýšlet a rozhodovat. Propojený svět vynášíme do nebe za to, jak všemožně rozšiřuje naše schopnosti a možnosti, jenže dal vzniknout i zcela novým oblastem úzkosti, nebezpečí a násilí, a zároveň se z něj vytrácí pocit, že lze předvídat budoucnost.

Když si ty nejstarší otázky klademe dnes, musejí na ně odpovídat miliardy lidí ze všech společenských vrstev, generací a společností. Informační a komunikační technologie jsou rozšířenější než elektřina a k dispozici jsou třem ze sedmi miliard lidí na světě.[1] Související dilemata poznání, autority a moci se již netýkají jen práce, jak tomu bylo v osmdesátých letech. Dnes jsou tyto technologie silně zakořeněny v základních potřebách každodenního života a zprostředkovávají téměř každou formu společenské participace.[2]

Ještě nedávno se zdálo rozumné zabývat se výzvami souvisejícími s informačním pracovištěm či informační společností. Dnes je třeba nejstarší otázky řešit co nejširším rámci, který lze nejlépe definovat jako *civilizaci*, či přesněji řečeno *informační civilizaci*. Bude tato vznikající civilizace místem, které můžeme nazývat domovem?

K domovu směřují všechny bytosti. Je to místo původu, jež dává všem živočišným druhům směr. Bez směru se nemůžeme orientovat na

neznámém území, jsme bez něj ztraceni. Tuto skutečnost mi připomíná každé jaro, kdy se do zátoky pod naším oknem ze svých vzdálených cest vracejí dvojice potáplic. Svým neodbytným kejháním vyjadřujícím radost z návratu domů, obrody, spojení a bezpečí nás v noci ukolébávají k spánku, a víme tak, že i my jsme na svém místě. Karety obrovské se líhnou a odcházejí do moře, kde deset, někdy i dvacet let putují tisíce kilometrů. Když jsou připraveny klást vejce, vracejí se na ten kousek pláže, kde se samy narodily. Někteří ptáci každoročně nalétají tisíce kilometrů a přijdou přitom až o polovinu své tělesné hmotnosti, aby se mohli pářit ve svém rodišti. Ptáci, včely, motýli…, hnízda, nory, stromy, jezera, úly, kopce, břehy a kotliny… Téměř každý tvor nějak cítí silné pouto k místu, o kterém ví, že se v něm daří životu, k místu, kterému říkáme *domov*.

Je v povaze člověka, že každá cesta a každé vyhoštění v něm probouzí touhu domov hledat. O tom, že *nostos*, hledání domova, patří k našim nejniternějším potřebám, svědčí cena, kterou jsme za ně ochotni zaplatit. Všem je společná touha vrátit se na místo, jež jsme opustili, nebo si najít nový domov, v němž mohou zahnízdit a růst naše naděje na budoucnost. Dodnes si vyprávíme o utrpení Odyssea a vybavujeme si, co všechno lidé vydrží, jen aby dopluli ke svým břehům a vešli do svých bran.

Jelikož máme větší mozek než ptáci a mořské želvy, víme, že vrátit se do stejného koutu země není vždy možné ani žádoucí. Domov nemusí být vždy totéž obydlí nebo místo. Můžeme si vybrat jeho podobu a polohu, ovšem ne jeho význam. Domov je místo, které známe a kde znají nás, kde milujeme a jsme milováni. Domov je kontrola, hlas, vztah a azyl: částečně svoboda a částečně rozkvět, částečně útočiště a částečně perspektiva.

Pocit, že se domov vzdaluje, vyvolává nesnesitelnou touhu. Portugalci pro něj mají jméno: *saudade*, slovo, které prý po staletí vyjadřuje stesk emigrantů po domově i jejich touhu se od domoviny odloučit. Rozvrat, k němuž dochází v jednadvacátém století, tyto intenzivní pocity úzkosti a touhy po vykloubení proměnil v univerzální příběh, který se zmocní každého z nás.[3]

Ukázka elektronické knihy

II. REKVIEM ZA DOMOV

V roce 2000 spolupracovala skupina informatiků a inženýrů z Georgijského technologického institutu na projektu zvaném „Aware Home“.[4] Mělo jít o „živou laboratoř“ pro studium „všudypřítomné výpočetní techniky“. Představovali si „symbiózu člověka a domova“, ve které řadu živých a neživých procesů zachytí složitá síť „kontextových senzorů“ zabudovaných do domu a nositelných počítačů jeho obyvatel. Návrh vyžadoval „automatizovanou bezdrátovou spolupráci“ mezi platformou s osobními údaji z nositelných zařízení obyvatel domu a platformou s informacemi o okolním prostředí získanými ze senzorů.

Vědci a inženýři měli tři pracovní předpoklady: Zaprvé si uvědomovali, že tyto nové datové systémy přinesou zcela novou oblast poznání. Zadruhé předpokládali, že právo na tyto nové poznatky a moc využívat je ke zlepšení života budou mít výhradně obyvatelé daného domu. Zatřetí se tým domníval, že projekt Aware Home se díky svým digitálním kouzlům stane moderním ztělesněním odvěkých konvencí, jež „domov“ chápou jako soukromé útočiště těch, kteří přebývají v jeho zdech.

Všechny tyto předpoklady vyjadřoval inženýrský plán. Kladl důraz na důvěru, jednoduchost, suverenitu jednotlivce a nedotknutelnost domova jako soukromé sféry. Informační systém Aware Home si představoval jako jednoduchou „uzavřenou smyčku“ s pouze dvěma uzly, ovládanou výhradně uživateli domu. Dům měl „neustále sledovat pohyb a činnost svých obyvatel, a dokonce i jejich zdravotní stav“, tým proto dospěl k závěru, že „je zjevně nutné poskytnout jim potřebné znalosti a kontrolu nad šířením těchto informací“. Všechny měly být uloženy na jejich nositelných počítačích, „aby se zajistila ochrana osobních údajů“.

V roce 2018 měl celosvětový trh „chytrých domácností“ hodnotu třicet šest miliard dolarů a očekává se, že do roku 2023 dosáhne sto padesát jedna miliard dolarů.[5] Pod těmito čísly však dřímá zemětřesení. Vezměme si jen jedno zařízení pro chytrý domov: termostat Nest vyrobený firmou ve vlastnictví holdingové společnosti Googlu, firmy Alphabet, která se s Googlem v roce 2018 sloučila.[6] Termostat Nest dělá v systému Aware Home všechno možné: shromažďuje údaje o použití

Ukázka elektronické knihy